

ANALIZA POSLOVANJA FARMI U BOSNI I HERCEGOVINI PREMA METODOLOGIJI MREŽE RAČUNOVODSTVENIH PODATAKA FARMI (FADN)*

Vedad Falan¹, Hamid Bogučanin¹

Originalni naučni rad - *Original scientific paper*

Rezime

Uspostavljanje Mreže računovodstvenih podataka farmi (FADN) u poljoprivrednom sektoru Bosne i Hercegovine institucionalna je pretpostavka koja se u procesu evropskih integracija mora ispuniti. U ovom radu su istražene mogućnosti uspostavljanja FADN-a u Bosni i Hercegovini. Primjenom standardne FADN metodologije na uzorku od 143 farme utvrđeni su proizvodni, ekonomski i finansijski pokazatelji njihovog poslovanja u 2011. godini po klasama ekonomske veličine. U radu su korištene najčešće korištene metode za ovakva istraživanja, poput statističke, intervjua, knjigovodstvene, analitičke i kalkulativne. Rezultati istraživanja pokazuju da je u poljoprivrednom sektoru Bosne i Hercegovine moguće uspješno primijeniti FADN metodologiju u svrhu praćenja poslovanja farmi različitih ekonomskih veličina i donošenja modernih mjera agrarne politike, što je ključna pretpostavka uspostavljanja FADN sistema.

Ključne riječi: *farma, ekonomska veličina, FADN, output, troškovi, dohodak*

UVOD

Bosna i Hercegovina (BiH) je od 2008. godine zemlja potencijalni kandidat za članstvo u Evropskoj uniji (EU). Za kandidatski status potrebno je implementirati veliki broj propisa u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja, veterinarske, fitosanitarne i politike sigurnosti hrane. U poljoprivrednom sektoru glavni zahtjev je implementacija Zajedničke agrarne politike (*Common Agricultural Policy – CAP*) i uspostavljanje informacionog sistema u okviru kojeg se poslovanje farmi prati i analizira prema metodologiji Mreže računovodstvenih podataka farmi (*Farm Accountancy Data Network – FADN*) (MVTEO, 2012). FADN je ustanovljen 1965. godine od strane šest zemalja osnivača Evropske ekonomske zajednice (*European Economic Community – EEC*) kao instrument CAP-a kojim se prati poslovanje farmi i utvrđuju efekti mjera agrarne politike u zemljama EU. Bazira se na knjigovodstvenom prikupljanju podataka iz reprezentativnog uzorka farmi grupisanih prema vrsti proizvodnje, ekonomskoj veličini i geografskoj pripadnosti. Zemlje u procesu pristupanja EU imaju obavezu kontinuirane provedbe godišnjih pilot FADN istraživanja putem kojih moraju izgraditi

---

*Izvod iz doktorata - Excerpt from doctoral thesis

¹Poljoprivredno-prehrambeni fakultet, Univerzitet u Sarajevu, Zmaja od Bosne 8, Bosna i Hercegovina
Korespondencija: v.falan@ppf.unsa.ba

funkcionalan FADN sistem, koji obezbjeđuje relevantne i usporedive podatke o poslovanju farmi (Doluschitz *et al.*, 2008). FADN je komplementarni izvor statističkih informacija za kreatore agrarne politike. Zadatak mu je prikupljanje računovodstvenih podataka o poslovanju farmi u EU iz odabranog uzorka komercijalnih farmi. FADN je mreža svih računovodstava, a prikupljeni podaci šalju se do regionalnih i nacionalnih odbora, koji ih prosljeđuju do Evropske komisije u Briselu gdje Odbor za FADN provjerava podatke i arhivira ih u bazu podataka. Rezultati dobiveni FADN istraživanjem predstavljaju standardne rezultate, a varijable u njima prosjeke. FADN je jedinstven izvor usaglašenih mikroekonomskih informacija za cijelu EU (Doluschitz *et al.*, 2008). Da bi se osiguralo da uzorak farmi odražava raznolikost poljoprivredne proizvodnje, stratifikuje se osnovni skup farmi u grupe sličnih farmi po regionu u kojem se nalaze, ekonomskoj veličini i tipu proizvodnje. Farme se biraju prema selekcijskom planu odabira farmi koji obezbjeđuje reprezentativnost uzorka (Barkaszi *et al.*, 2009). Podaci za FADN mogu biti fizički i strukturni podaci, koji se odnose na opće karakteristike farmi (geografski položaj, raspoloživa radna snaga, površine pod pojedinim kulturama, brojno stanje različitih vrsta stoke i sl.), zatim podaci finansijske prirode (imovina, izvori finansiranja, zalihe, prihodi od pojedinih proizvodnji, troškovi, državna pomoć i ograničenja) i podaci o ostalim aktivnostima na farmi (turizam, šumarstvo i sl.) (Njegovan i Nastić, 2011). Ekonomska veličina i tipologija farmi su ključni elementi za funkcionisanje FADN sistema. Od 1985. godine ekonomska veličina i tip farme u EU određivani su na osnovu standardne bruto marže (*Standard Gross Margin* – SGM) (Rednak, 2010), dok se od 2010. godine određuje na osnovu standardnog outputa (*Standard Output* – SO) (Figurek *et al.*, 2014). Zajednička klasifikacija farmi prema tipu proizvodnje i ekonomskoj veličini razvijena je radi lakše analize strukturnih karakteristika i ekonomskih rezultata u zemljama EU. Od 2005. godine dešavaju se promjene u CAP-u koje su tipologiju farmi temeljenu na SGM zamjenili novom tipologijom. Prema novoj tipologiji, za određivanje ekonomske veličine farme i tipa proizvodnje umjesto SGM koristi SO izražen u eurima. SO poljoprivredne proizvodnje predstavlja novčanu vrijednost bruto proizvodnje po cijenama na farmi, koja uključuje prodaju proizvoda, njihovo korištenje na farmi i potrošnju u domaćinstvu, promjene u zalihama, a isključuje direktna plaćanja, porez na dodanu vrijednost i proizvode (Rednak, 2010). SO pokazuje trajnu sposobnost stvaranja prihoda na farmi ovisno o strukturi proizvodnje i agroekološkim uslovima. Ukupni standardni output (*Total Standard Output* – TSO) je zbir vrijednosti svih proizvodnji farme dobiven množenjem SO svake pojedine proizvodnje s brojem jedinica proizvodnje (Evropska komisija, 2009). Ekonomska veličina farme predstavlja ukupnu vrijednost standardnog outputa (TSO) svih proizvodnji na farmi. Farme se na osnovu TSO klasifikuju u određenu klasu ekonomske veličine. Uredbom Komisije (EC) br. 1242/2008 definisano je 14 klasa ekonomske veličine (ES14 klasifikacija): prva klasa (TSO manji od 2.000 Eura), druga (od 2.000 do 4.000), treća (od 4.000 do 8.000), četvrta (od 8.000 do 15.000), peta (od 15.000 do 25 000), šesta (od 25.000 do 50.000), sedma (od 50.000 do 100.000), osma (od 100.000 do 250.000), deveta (od 250.000 do 500.000), deseta (od 500.000 do 750.000), jedanaesta (od 750.000 do 1.000.000),

dvanaesta (od 1.000.000 do 1.500.000), trinaesta (od 1.500.000 do 3.000.000) i četrnaesta (TSO jednak ili veći od 3.000.000 Eura). Prema ES9 klasifikaciji definisano je devet klasa: prva klasa (TSO od 2.000 do 8.000 Eura), druga (od 8.000 do 15.000), treća (od 15.000 do 25.000), četvrta (25.000 do 50.000), peta (od 50.000 do 100.000), šesta (od 100.000 do 250.000), sedma (od 250.000 do 500.000), osma (od 500.000 do 1.000.000) i deveta (TSO jednak ili veći od 1.000.000 Eura) (Evropska komisija, 2009). Prema ES6 klasifikaciji određeno je šest klasa ekonomske veličine: vrlo male farme (TSO od 2.000 do 8.000 eura), male farme (TSO od 8.000 do 25.000 eura), srednje male farme (TSO od 25.000 do 50.000 eura), srednje velike farme (TSO od 50.000 do 100.000 eura), velike farme (TSO od 100.000 do 500.000 eura) i vrlo velike farme (TSO jednak ili veći od 500.000 eura) (Goraj *et al.*, 2013). Proizvodnju farme čine proizvedene količine (prinosi) stočarskih i biljnih proizvoda tokom godine. Početno stanje predstavlja vrijednost proizvoda koji su na zalihama na početku godine, osim stoke. Prodaja obuhvata ukupnu vrijednost prodaja proizvoda sa zalihama na početku godine i onih proizvedenih tokom godine. Potrošnja u domaćinstvu farme i plaćanje u proizvodima obuhvata vrijednost proizvoda koje potroši domaćinstvo i vrijednost proizvoda koji se koriste za plaćanje u proizvodima. Završno stanje predstavlja vrijednost proizvoda koji su na zalihama na kraju godine, osim stoke. Potrošnja na farmi obuhvata vrijednost proizvodnje proizvoda koji su u skladištu na početku godine i onih koji su proizvedeni u toku godine, a koriste se na farmi u toj godini (Barkaszi *et al.*, 2009). Osnovni pokazatelj strukture stočarske proizvodnje je ostvareni prinos po uslovnom grlu stoke. Ukupan broj grla svih kategorija stoke na farmi u posmatranom periodu izražava se u uslovnim grlima (UG). UG stoke (*Livestock Unit*) je životinja ili skupina istovrsnih životinja težine 500 kg, što je težina mliječne krave. Broj UG može se izračunati pomoću formule ili pomoću koeficijenta (Goraj *et al.*, 2013). Kategorije radne snage farme su: redovna neplaćena, povremena i sezonska neplaćena, redovna plaćena i povremena plaćena. Ukupna radna snaga na farmi izražava se brojem godišnjih jedinica rada (*Annual Work Unit – AWU*) i odnosi se na plaćenu i neplaćenu, stalnu i povremenu radnu snagu. Godišnja jedinica rada predstavlja godišnje radno vrijeme zdravog i za rad sposobnog radnika, zaposlenog na puno radno vrijeme, koje u Sloveniji iznosi 1.800 radnih sati ili 225 radnih dana godišnje (Volk, 2004). Porodična jedinica rada (*Family Work Unit – FWU*) predstavlja godišnje radno vrijeme zdravih članova farme sposobnih za rad na puno radno vrijeme. Od 2011. godine AWU i FWU u EU su jednaki 2.120 radnih sati godišnje, a ranije je to bilo 2.200 radnih sati (Goraj *et al.*, 2013). Kategorije troškova prema FADN metodologiju su: specifični, režije, amortizacija i vanjski faktori (Csajbok, 2009). Specifični troškovi i režije predstavljaju intermedijarnu potrošnju. Specifične troškove biljne proizvodnje čine: sjeme i sadni materijal, mineralna i organska đubriva, poboljšivači zemljišta, zaštita i njega usjeva, ostali specifični troškovi biljne proizvodnje (ambalaža, vezivo, analiza zemljišta, folije, troškovi prodaje i marketinga i dr.) i troškovi korištenja šumskih resursa. Specifične troškove stočarstva čine: kupljena stočna hrana, hrana proizvedena na farmi i ostali specifični troškovi stočarske proizvodnje. Tu spada koncentrovana i kabasta hrana za kopitare, goveda, ovce i koze, ispaša, prostirka, hrana za svinje, hrana za perad i ostale

male životinje, veterinarske usluge i lijekovi, usluge selekcijske službe, umjetno osjemenjavanje, testiranje mlijeka, mliječne zamjene i sl., deterdženti za čišćenje opreme za mužu, ambalaža, marketing, skladištenje i dr. Režije ili opće troškove čine troškovi rada i mašina i opći režijski troškovi. U troškove rada i mašina spada: registracija vozila i mašina (tehnički pregled, putarine i osiguranja), ugovoreni rad i najam mehanizacije, tekuće održavanje mašina i opreme, motorna goriva i maziva, automobilski troškovi. U opće režijske troškove spada: tekuće održavanje objekata, manje popravke i poboljšanja zemljišta, električna energija, goriva za grijanje, vodosnabdijevanje, knjigovodstvo, kancelarijski troškovi, doprinosi, pretplate i drugi. U opće troškove spada i osiguranje usjeva, zasada i stoke, objekata farme te porezi i druge pristojbe (Cesaro *et al.*, 2008). Troškove vanjskih faktora čine: plate i socijalno osiguranje, zakup zemljišta i objekata, i plaćene kamate i troškovi finansiranja. Vanjski faktori predstavljaju inpute koji nisu u vlasništvu farme. Troškovi plata i doprinosa za plaćenu radnu snagu uključuju: plate i nadnice plaćene u gotovini radnicima s odbitkom svih socijalnih naknada isplaćenih nositelju kao poslodavcu za naknadu isplate plate koja ne odgovara stvarno obavljenom radu, plate i nadnice u naturi, dodaci za produktivnost ili za kvalifikacije, poklone, otpremnine, udjele u prihodima, plaćene doprinose, osiguranje od nesreće na radnom mjestu. Plaćeni zakup za zemljište i objekte obuhvata troškove koje plaća zakupac. Kamate i troškovi finansiranja odnose se na pozajmljeni kapital i obuhvataju plaćene kamate i finansijske troškove za kredite za kupnju zemljišta i objekata, te plaćene kamate i finansijske troškove za kredite za obrtna sredstava (Cesaro *et al.*, 2008). U računu dobiti i gubitka definisane su tri vrste prihoda (dohotka): Bruto prihod farme ili bruto dodana vrijednost farme (*Gross Farm Income – GFI*), Neto dodana vrijednost farme (*Farm Net Value Added – FNVA*) i Neto prihod farme ili dohodak porodične farme (*Family Farm Income – FFI*) (Csajbok, 2009). Bruto dodana vrijednost farme (GFI) predstavlja razliku između ukupne vrijednosti proizvodnje (*Total output*) i ukupne intermedijarne potrošnje (*Total intermediate consumption*) na koju se dodaje balans tekućih subvencija i poreza (*Balance current Subsidies and Taxes*). Neto dodana vrednost farme (FNVA) predstavlja razliku između bruto dodane vrednosti i potrošnje fiksnog kapitala, odnosno amortizacije. Dohodak porodične farme (FFI) predstavlja zbir neto dodane vrijednosti i balansa subvencija i poreza na investicije (*Balance subsidies and taxes on investments*) umanjen za ukupne vanjske faktore (*Total external factors*) (Cesaro *et al.*, 2008). Ekonomičnost poslovanja predstavlja odnos između vrijednosti proizvodnje, odnosno ukupnog prihoda i troškova poslovanja. Mjeri se koeficijentom ekonomičnosti (E) koji pokazuje koliko se novčanih jedinica vrijednosti proizvodnje, odnosno ukupnog prihoda ostvaruje sa jednom novčanom jedinicom troškova. Kada je koeficijent ekonomičnosti jednak jedan poslovanje je na pragu ekonomičnosti, kad je veći od jedan poslovanje je ekonomično i kada je manji od jedan poslovanje je neekonomično (Falan *et al.*, 2012). U praksi se smatra da bi se uz analize bilansa uspjeha i bilansa stanja trebali utvrditi i neki opći pokazatelji uspješnosti poslovanja, kao što su: produktivnost (izražena naturalnim ili vrijednosnim pokazateljima), efikasnost uloženog kapitala (investiciona ulaganja po jedinici proizvodnog kapaciteta, koeficijent obrtaja ukupno uloženih

sredstava u preduzeće), visina ukupnih dugova farme po jedinici kapaciteta, praćenje kretanja životnog standarda članova domaćinstva, praćenje postojanja primjene savremene proizvodne tehnike i tehnologije na porodičnoj farmi i slično (Njeđovan i Nastić, 2011).

MATERIJAL I METODE RADA

Za potrebe rada provedeno je jednogodišnje FADN istraživanje u poljoprivrednom sektoru BiH primjenom standardne FADN metodologije na odabranom uzorku farmi za poslovnu 2011. godinu. Odabrani uzorak farmi je grupisan prema ekonomskoj veličini, prikupljeni su i obrađeni podaci, utvrđeni proizvodni, ekonomski i finansijski pokazatelji, sastavljeni FADN izvještaj sa standardnim rezultatima po klasama ekonomske veličine te izvršena analiza rezultata. Izbor farmi u uzorak i raspoređivanje unutar područja istraživanja izvršen je pomoću metode stratifikacije. Primarni podaci prikupljeni su putem intervjua i FADN upitnika te knjigovodstvenom metodom kod farmi koje su pravno lice. Obrada, sistematizacija i analiza podataka, izračunavanje standardnih rezultata, prezentacija u obliku FADN izvještaja izvršena je pomoću analitičke i kalkulativne metode. Sekundarni izvor podataka su publikacije Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, FADN baza podataka Evropske komisije, podaci Agencije za statistiku BiH, te naučna i stručna literatura. Za svaku farmu utvrđena je lokacija i organizacijski oblik, ekonomska veličina, struktura poljoprivrednih površina, radne snage, sredstava, biljne i stočarske proizvodnje, obimi i vrijednosti proizvodnje, ostvareni podsticaji, troškovi proizvodnje, ukupno pokriće varijabilnih troškova, bruto dodana vrijednost farme, neto dodana vrijednost farme, dohodak porodične farme, neto dodana vrijednost farme po godišnjoj jedinici ukupnog rada, dohodak porodične farme po godišnjoj jedinici neplaćenog rada i ekonomičnost poslovanja.

REZULTATI I DISKUSIJA

Uzorak je obuhvatio 143 farme različitih ekonomskih veličina iz osam regiona BiH. U Federaciji BiH (FBiH) su odabrane 84 farme u regionu Tuzle, Travnika, Mostara, Livna i Bihaća, te općine Goražde, Ilijaš i Zavidovići. U Republici Srpskoj (RS) je odabrano 59 farmi u regionu Banjaluke, Bijeljine i Trebinja. U uzorku su najzastupljenije porodične farme koje se poljoprivrednom proizvodnjom bave kao fizička lica (124), dok je onih sa statusom pravnog lica 19, 12 u FBiH i sedam u RS.

Raspodjela farmi iz ukupnog uzorka prema ekonomskoj veličini (ES6 klasifikacija) na nivou BiH i po entitetima data je u tabeli 1.

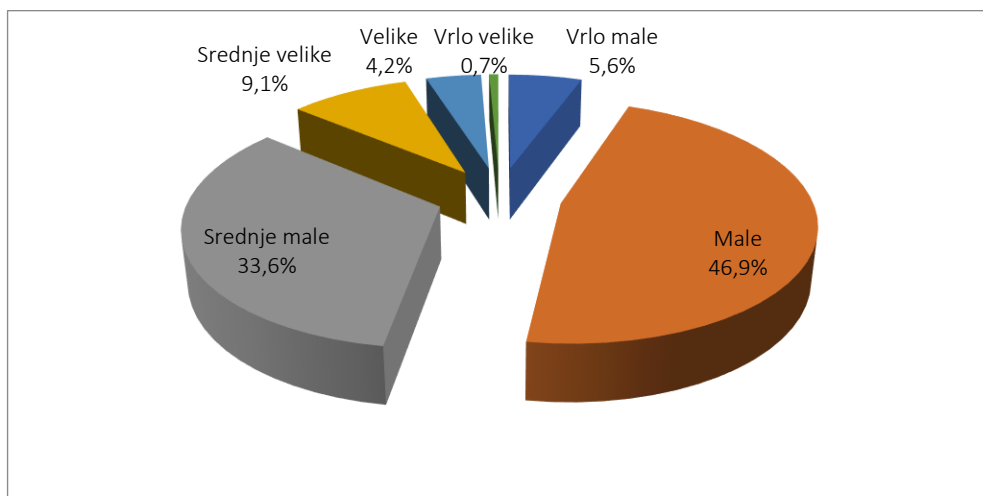
Tabela 1. Struktura uzorka farmi

Table 1. Farm sample structure

Uzorak farmi (SY03) Sample farms (SY03)	FBiH		RS		BiH	
	Broj farmi	%	Broj farmi	%	Broj farmi	%
Ukupan broj farmi Total number of farms	84	58,7	59	41,3	143	100,0
Vrlo male farme Very small	6	4,2	2	1,4	8	5,6
Male farme Small	35	24,5	32	22,4	67	46,9
Srednje male farme Medium low	29	20,3	19	13,3	48	33,6
Srednje velike farme Medium high	10	7,0	3	2,1	13	9,1
Velike farme Large	3	2,1	3	2,1	6	4,2
Vrlo velike farme Very large	1	0,7	0	0,0	1	0,7

Iz podataka u tabeli se može vidjeti da je od ukupnog broja farmi njih 84 ili 58,7% iz FBiH, a 59 ili 41,3% iz RS. U Federaciji BiH najveći broj farmi spada u klasu malih farmi, 35 ili 24,5% od ukupnog uzorka farmi, te srednje malih, 29 ili 20,3%. Srednje velikih farmi je 10 ili 7,0%, vrlo malih šest ili 4,2%, velikih tri ili 2,1% i vrlo velikih jedna ili 0,7% od ukupnog uzorka farmi. U Republici Srpskoj je također najveći broj malih farmi, 32 ili 22,4% od ukupnog uzorka farmi, a zatim srednje malih, 19 ili 13,3%. Srednje velike i velike farme su zastupljene sa po tri farme ili sa po 2,1%, vrlo male sa dvije farme ili 1,4%, dok vrlo velikih farmi nije bilo.

Grafički prikaz procentualne zastupljenosti pojedinih ekonomskih veličina farmi u ukupnom uzorku za BiH dat je na grafikonu 1.

Grafikon 1. Struktura ukupnog uzorka farmi

Graf 1. Farm sample structure

Pokazatelji strukture i prinosa farmi u BiH po klasama ekonomske veličine dati su u tabeli 2.

Tabela 2. Pokazatelji strukture i prinosa farmi
 Table 2. Indicators of farm structure and yields

Simbol	Struktura i prinosi	Sve farme	Vrlo male	Male	Srednje male	Srednje velike	Velike	Vrlo velike
			2.000 - < 8.000 €	8.000 - < 25.000	25.000 - < 50.000	50.000 - < 100.000	100.000 - < 500.000	500.000 i > €
SE005	Ekonomska veličina (EUR) <i>Economic size (EUR)</i>	38.049	5.093	16.047	34.782	69.796	188.715	615.892
SE010	Ukupni rad (AWU) <i>Total labour input (AWU)</i>	1.885	0,388	1.444	1.948	2.960	4.350	11,543
SE011	Ukupni rad (sati) <i>Labour input (h)</i>	3.392	698	2.599	3.506	5.328	7.830	20.777
SE015	Neplaćeni rad (FWU) <i>Unpaid labour input (FWU)</i>	1.111	0,308	1,073	1,205	1,398	1,255	1,000
SE016	Neplaćeni rad (sati) <i>Unpaid labour input (h)</i>	2.000	554	1.931	2.169	2.516	2.258	1.800
SE020	Plaćeni rad (AWU) <i>Paid labour input (AWU)</i>	0,774	0,080	0,372	0,743	1,562	3,095	10,543
SE021	Plaćeni rad sati (sati) <i>Paid labour input (h)</i>	1.392	144	669	1.337	2.812	5.572	18.977
SE025	Ukupna KPP (ha) <i>Total Utilised Agricultural Area (U.A.A.) (ha)</i>	13,73	1,77	9,09	21,06	20,02	10,04	9,00
SE030	KPP u najmu (ha) <i>Rented U.A.A. (ha)</i>	8,13	0,25	4,07	14,81	12,15	2,84	2,50
	KPP u vlasništvu (ha) <i>Own U.A.A. (ha)</i>	5,58	1,52	5,02	6,19	7,86	7,20	6,50
SE035	Žitarice (ha) <i>Cereals (ha)</i>	3,11	0,58	1,72	3,65	10,15	3,00	0,00
SE071	Krmno bilje (ha) <i>Forage crops (ha)</i>	8,83	0,50	6,34	15,67	6,19	0,25	0,00
SE046	Povrće i cvijeće (ha) <i>Vegetables and flowers (ha)</i>	0,57	0,10	0,13	0,46	1,52	4,94	0,00
SE055	Voćnjaci (ha) <i>Orchards (ha)</i>	0,69	0,60	0,46	0,83	1,77	0,00	0,00
SE050	Vinogradi (ha) <i>Vineyards (ha)</i>	0,32	0,00	0,20	0,15	0,38	1,68	9,00
SE072	Ugari (ha) <i>Agricultural fallows (ha)</i>	0,22	0,00	0,23	0,30	0,00	0,17	0,00
SE080	Ukupno uslovnih grla (UG) <i>Total livestock units (LU)</i>	13,84	0,70	9,04	14,54	20,88	66,34	0,00
SE120	Prosječan broj stoke (UG/ha) <i>Stocking density (LU/ha)</i>	1,27	1,00	1,16	1,64	0,54	0,38	0,00
SE085	Mliječne krave (UG) <i>Dairy cows (LU)</i>	3,79	0,50	2,73	5,15	8,15	0,33	0,00
SE082	Tovna goveda (UG) <i>Fattening cattle (LU)</i>	0,82	0,00	0,21	1,02	4,15	0,00	0,00
SE090	Ostala goveda (UG) <i>Other cattle (LU)</i>	1,05	0,20	0,85	1,44	1,72	0,07	0,00
SE102	Svinje za tov (UG) <i>Pigs for fattening (LU)</i>	3,32	0,00	0,73	0,77	5,19	53,60	0,00
SE101	Rasplodne kрмаče (UG) <i>Breeding sows (LU)</i>	0,88	0,00	0,89	0,84	0,35	3,50	0,00
SE103	Prasad (UG) <i>Piglets (LU)</i>	0,46	0,00	0,50	0,50	0,47	0,41	0,00
SE095	Ovce i koze (UG)	3,07	0,00	3,06	4,72	0,38	0,47	0,00

	<i>Sheep and goats (LU)</i>							
SE105	Perad (UG) <i>Poultry (LU)</i>	0,35	0,00	0,03	0,01	0,03	7,96	0,00
SE109	Ostale životinje (UG) <i>Other animals (LU)</i>	0,09	0,00	0,05	0,08	0,43	0,00	0,00
SE110	Prinos pšenice (kg/ha) <i>Yield of wheat (kg/ha)</i>	3.703	5.000	3.631	3.729	3.700	3.650	
SE115	Prinos kukuruza (kg/ha) <i>Yield of maize (kg/ha)</i>	5.838		5.317	5.668	7.527	6.630	
SE125	Prinos mlijeka (kg/kravi) <i>Milk yield (kg/cow)</i>	3.229	2.706	2.936	3.396	4.110	3.609	

Iz podataka u tabeli se može vidjeti da ekonomska veličina (vrijednost TSO) svih farmi prosječno iznosi 38.049 Eura po farmi, što prema ES6 klasifikaciji odgovara klasi srednje malih farmi. Ukupni ljudski rad svih farmi iznosi prosječno 1,88 AWU po farmi, od čega je neplaćeni 1,11 FWU i plaćeni 0,77 AWU. Ukupni rad farmi kretao od 0,388 AWU kod vrlo malih farmi do 11,543 AWU kod vrlo velikih. Neplaćeni rad se kretao od 0,308 FWU kod vrlo malih farmi do 1,398 FWU kod srednje velikih, a plaćeni rad od 0,080 AWU kod vrlo malih do 10,543 AWU kod vrlo velikih. Ukupna korištena poljoprivredna površina (KPP) svih farmi prosječno iznosi 13,73 ha po farmi, od čega je u najmu 8,13 ha. Ukupna KPP farmi kretala se od 1,77 ha kod vrlo malih farmi do 21,06 ha kod srednje malih. KPP u najmu kretala se od 0,25 ha kod vrlo malih farmi do 14,81 ha kod srednje malih, a KPP u vlasništvu od 1,52 ha kod vrlo malih do 7,86 ha kod srednje velikih. Prema načinu korištenja KPP, kod malih i srednje malih farmi dominira krmno bilje, žitarice kod srednje velikih, hortikultura kod velikih i vinogradi kod vrlo velikih. Broj uslovnih grla (UG) stoke svih farmi prosječno iznosi 13,84 po farmi. U strukturi su najzastupljenije mliječne krave sa 3,79 UG, zatim tovne svinje sa 3,32 UG, te ovce i koze sa 3,07 UG. Ukupan broj UG stoke kretao se od 0,70 kod vrlo malih farmi do 66,34 kod velikih, pri čemu kod vrlo velikih (jedna farma) nije bilo stoke. U pogledu prinosa najzastupljenijih proizvodnji u istraživanju (pšenice, kukuruza i kravljeg mlijeka), prosječan prinos zrna pšenice bio je 3.703 kg po ha, kukuruza 5.833 kg po ha, dok je godišnja proizvodnja mlijeka po kravi bila 3.229 kg (3.132 lit.).

Pokazatelji vrijednosti outputa (vrijednosti proizvodnje) biljne, animalne i ostalih (nepoljoprivrednih) proizvodnji farmi u KM po klasama ekonomske veličine dati su u tabeli 3.

Tabela 3. Vrijednosti outputa farmi

Table 3. Farm output

Simbol	Pokazatelj <i>Indicator</i>	Sve farme	Vrlo male	Male	Srednje male	Srednje velike	Velike	Vrlo velike
			2.000 - < 8.000 €	8.000 - < 25.000	25.000 - < 50.000	50.000 - < 100.000	100.000 - < 500.000	500.000 i > €
SE131	Ukupni output <i>Total output</i>	74.417	9.960	31.385	68.029	136.509	369.094	1.204.579
SE216	Kravlje mlijeko i mliječni proizvodi <i>Cows' milk and milk products</i>	7.827	656	4.828	11.579	17.734	700	0
SE245	Ovčije i kozije mlijeko i proizvodi	863	0	782	1.450	0	240	0

	<i>Ewes' and goats' milk and dairy products</i>							
SE220	Goveda i telad <i>Beef and veal</i>	4.639	172	3.057	5.750	13.879	133	0
SE230	Ovce i koze <i>Sheep and goats</i>	3.787	0	3.048	6.832	485	523	0
SE240	Jaja peradi <i>Hen's eggs</i>	1.123	0	79	42	0	25.551	0
SE225	Svinjsko meso <i>Pigmeat</i>	5.600	0	2.987	3.412	7.889	55.722	0
SE251	Ostali animalni proizvodi <i>Other livestock & products</i>	0	0	0	0	0	0	0
SE206	Ukupni output AP <i>Total output livestock and livestock products</i>	23.840	828	14.781	29.066	39.987	82.870	0
SE207	Ukupni output AP po UG <i>Total livestock output/LU</i>	1.723	1.183	1.636	1.999	1.915	1.249	0
SE140	Žitarice <i>Cereals</i>	6.047	866	3.202	6.971	20.915	6.126	0
SE195	Krmno bilje <i>Forage crops</i>	5.793	313	3.679	8.876	11.707	192	0
SE170	Povrće i cvijeće <i>Vegetables & flowers</i>	7.536	5.193	3.545	5.857	11.138	62.100	0
SE175	Voće <i>Fruit</i>	6.730	2.760	3.179	10.583	16.876	0	0
SE185	Vino i grožđe <i>Wine and grapes</i>	22.614	0	2.966	5.764	19.543	216.640	1.204.579
SE200	Ostali biljni proizvodi <i>Other crop output</i>	0	0	0	0	0	0	0
SE135	Ukupni output BP <i>Total output crops & crop production</i>	48.720	9.132	16.571	38.051	80.179	285.057	1.204.579
SE136	Ukupni output BP po ha <i>Total crop output/ha</i>	3.548	5.154	1.822	1.807	4.006	28.387	133.842
SE256	Ostali output <i>Other output</i>	1.856	0	33	911	16.344	1.167	0

Iz podataka u tabeli se može vidjeti da je ukupni standardni output (TSO) svih farmi prosječno 74.417 KM. Ukupni output animalne proizvodnje je prosječno 23.840 KM po farmi, odnosno 1.723 KM po UG stoke. Ukupni output biljne proizvodnje je prosječno 48.720 KM po farmi, odnosno 3.548 KM po ha KPP. Ostali outputi su prosječno 1.856 KM po farmi. Najveći udio u TSO svih farmi ima vinogradarsko-vinarska proizvodnja (22.614 KM), zatim proizvodnja kravljevog mlijeka (7.827 KM), povrtlarsko-cvjećarska proizvodnja (7.536 KM) i voćarska proizvodnja (6.730 KM), a najmanji proizvodnja ovčijeg i kozijeg mlijeka (863 KM) i jaja peradi (1.123 KM). Ukupni standardni output (TSO) farmi kretao od prosječno 9.960 KM po farmi kod vrlo malih do 1.204.579 KM kod vrlo velikih. Ukupni output animalne proizvodnje po uslovnom grlu najveći je kod srednje malih farmi (1.999 KM/UG), a zatim kod srednje velikih (1.915 KM/UG), malih (1.636 KM/UG), velikih (1.249 KM/UG) i vrlo malih (1.183 KM/UG). Ukupni output biljne proizvodnje po hektaru KPP najveći je kod vrlo velikih farmi (133.842 KM/ha) i velikih (28.387 KM/ha), a zatim slijede vrlo male (5.154 KM/UG), srednje velike (4.006 KM/UG), male (1.822 KM/UG) i srednje male (1.807 KM/UG). U prosječnoj strukturi TSO svih farmi, animalna proizvodnja (AP) učestvuje sa 32,0%, biljna proizvodnja (BP) 65,5% i ostali outputi 2,5%. Ukupni output animalne proizvodnje kretao se od 828 KM kod vrlo malih farmi do 82.870 KM kod velikih, pri čemu vrlo velike (jedna farma) nisu imale animalnu proizvodnju. Ukupni output biljne proizvodnje kretao se od 9.132

KM kod vrlo malih farmi do 1.204.579 KM kod vrlo velikih. Ostali outputi su najveći kod srednje velikih farmi (16.344 KM), zatim slijede velike (1.167 KM), srednje male (911 KM), male (33 KM), dok ih kod vrlo velikih i vrlo malih nije bilo.

U strukturi ukupnog outputa animalne proizvodnje kod vrlo malih farmi kravlje mlijeko i sir učestvuju sa 79,2% i goveda i telad 20,8%, kod malih kravlje mlijeko i sir učestvuju sa 32,7%, goveda i telad 20,7%, ovce i koze 20,6%, svinje 20,2%, ovčije i kozije mlijeko (sir) 5,3% i jaja peradi 0,5%, kod srednje malih kravlje mlijeko i sir učestvuju sa 39,8%, ovce i koze 23,5%, goveda i telad 19,8%, svinje 11,7%, ovčije i kozije mlijeko (sir) 5% i jaja peradi 0,1%, kod srednje velikih kravlje mlijeko i sir učestvuju sa 44,3%, goveda i telad 34,7%, svinje 19,7% i ovce i koze 1,2%, te kod velikih svinje učestvuju sa 67,2%, jaja peradi 30,8%, kravlje mlijeko i sir 0,8%, ovce i koze 0,6%, ovčije i kozije mlijeko (sir) 0,3% i goveda i telad 0,2%. U strukturi ukupnog outputa biljne proizvodnje kod vrlo malih farmi povrće i cvijeće učestvuju sa 56,9%, voće 30,2%, žitarice 9,5% i krmno bilje 3,4%, kod malih krmno bilje učestvuje sa 22,2%, povrće i cvijeće 21,4%, žitarice 19,3%, voće 19,2% i vino i grožđe 17,9%, kod srednje malih voće učestvuje sa 27,8%, krmno bilje 23,3%, žitarice 18,3%, povrće i cvijeće 15,4% i vino i grožđe 15,1%, kod srednje velikih žitarice učestvuju sa 26,1%, vino i grožđe 24,4%, voće 21,0%, krmno bilje 14,6% i povrće i cvijeće 13,9%, kod velikih vino i grožđe učestvuju sa 76,0%, povrće i cvijeće 21,8% i žitarice 2,1%, te kod velikih farmi (jedna farma) vino i grožđe učestvuju sa 100%.

Troškovi farmi (specifični troškovi biljne, animalne i drugih proizvodnji, režijski, amortizacija i vanjski faktori) po klasama ekonomske veličine dati su u tabeli 4.

Tabela 4. Troškovi farmi

Table 4. Farm costs

Simbol	Pokazatelj <i>Indicator</i>	Sve farme	Vrlo male	Male	Srednje male	Srednje velike	Velike	Vrlo velike
			2.000 - < 8.000 €	8.000 - < 25.000	25.000 - < 50.000	50.000 - < 100.000	100.000 - < 500.000	500.000 i > €
SE270	Ukupni troškovi <i>Total Inputs</i>	61.606	10.074	29.244	58.644	118.432	246.636	929.537
SE275	Ukupna međufazna potrošnja <i>Total intermediate consumption</i>	45.692	6.610	20.447	41.723	88.303	195.989	778.728
SE281	Ukupni specifični troškovi <i>Total specific costs</i>	36.913	4.245	16.370	34.346	63.531	173.574	626.009
SE309	Specifični troškovi AP po UG <i>Specific livestock costs/LU</i>	1.231	1.161	1.132	1.393	1.477	931	
	Kupovina stoke <i>Purchased cattle</i>	922	0	255	236	5.652	4.983	0
SE310	Kupljena stočna hrana <i>Feed for grazing livestock</i>	5.076	125	3.201	6.433	3.721	25.548	0
SE326	Proizvedena kabasta stočna hrana <i>Bulky feed for livestock</i>	3.326	313	2.158	4.220	9.027	1.437	0
SE326	Proizvedena zrnasta stočna hrana <i>Grain feed for livestock</i>	6.288	356	3.802	7.261	10.397	26.314	0
SE330	Ostali specifični troškovi AP <i>Other livestock specific costs</i>	1.421	19	815	2.107	2.039	3.471	0
SE282	Ukupni specifični troškovi AP <i>Total livestock specific costs</i>	17.033	813	10.232	20.257	30.837	61.753	0

SE284	Specifični troškovi BP po ha <i>Specific crop costs/ha</i>	1.448	1.937	675	669	1.633	11.136	69.557
SE285	Sjemeni i sadni materijal <i>Seeds and plants</i>	1.631	717	866	1.595	4.369	6.018	0
SE295	Đubriva i poboljšivači tla <i>Fertilisers</i>	3.871	1.328	1.858	4.623	10.692	8.826	4.500
SE300	Zaštita biljaka <i>Crop protection</i>	2.075	590	1.132	2.261	4.916	6.273	6.080
SE305	Ostali specifični troškovi BP <i>Other crop specific costs</i>	12.303	797	2.281	5.611	12.717	90.704	615.429
SE281	Ukupni specifični troškovi BP <i>Total crop specific costs</i>	19.880	3.432	6.138	14.090	32.694	111.821	626.009
SE331	Specifični troškovi šumarstva <i>Forestry specific costs</i>	0	0	0	0	0	0	0
SE350	Ugovoreni rad i najam mehanizacije <i>Contracted work and rental of machinery</i>	2.141	281	415	670	11.954	3.445	67.849
SE340	Tekuće održavanje mašina i objekata <i>Machinery & building current costs</i>	753	385	410	844	1.717	1.844	3.240
SE345	Motorna goriva i maziva <i>Motor fuels and lubricants</i>	1.966	443	854	2.259	4.725	5.253	19.066
SE340	Automobilski troškovi <i>Car costs</i>	1.068	648	804	1.014	1.480	4.304	0
	Ukupni troškovi mašina <i>Total machine costs</i>	5.929	1.756	2.484	4.786	19.876	14.846	90.155
SE340	Tekuće održavanje tla i zgrada <i>Ongoing maintenance of soil and buildings</i>	293	0	112	172	56	58	25.000
SE345	Električna energija <i>Electricity</i>	1.050	183	533	825	2.097	3.967	22.344
SE345	Gorivo za grijanje <i>Heating fuel</i>	84	60	69	114	64	100	0
SE356	Vodoopskrba <i>Water supply</i>	371	132	231	333	850	1.200	2.369
SE340	Osiguranje <i>Insurance</i>	8	0	0	11	0	92	0
SE356	Ostali režijski troškovi <i>Other overheads</i>	1.045	235	649	1.135	1.829	2.152	12.851
	Ukupno opći režijski troškovi <i>Total general overheads</i>	2.851	609	1.594	2.591	4.896	7.569	62.564
SE336	Ukupni režijski troškovi <i>Total overhead costs</i>	8.780	2.366	4.078	7.377	24.772	22.415	152.719
SE360	Amortizacija <i>Depreciation</i>	7.317	2.326	4.749	7.890	14.172	18.731	34.239
SE370	Plaćeni rad <i>Paid work</i>	7.172	1.087	3.314	6.797	13.576	29.705	113.860
SE375	Plaćeni najam tla i objekata <i>Paid rent of land and buildings</i>	929	50	409	1.467	1.628	1.808	2.710
SE380	Plaćena kamata <i>Interest paid</i>	495	0	326	767	753	402	0
SE365	Ukupno vanjski faktori <i>Total external factors</i>	8.596	1.137	4.048	9.031	15.957	31.915	116.570

Iz podataka u tabeli se može vidjeti da ukupni troškovi svih farmi prosječno iznose 61.606 KM po farmi. Najveći udio u ukupnim troškovima imaju specifični troškovi biljne (19.880 KM) i animalne proizvodnje (17.033 KM), a zatim slijede režijski troškovi (8.780 KM), vanjski faktori (8.596 KM) i amortizacija (7.317 KM), dok specifičnih troškova šumarstva nije bilo. Specifični troškovi biljne proizvodnje po ha KPP iznose 1.448 KM, a specifični troškovi animalne proizvodnje po UG 1.231 KM. U

prosječnoj strukturi ukupnih troškova svih farmi, specifični troškovi animalne proizvodnje učestvuju sa 27,6% (17.033 KM), specifični troškovi biljne proizvodnje 32,3% (19.880 KM), režijski troškovi 14,3% (8.780 KM), amortizacija 11,9% (7.317 KM) i vanjski faktori 14,0% (8.596 KM). U prosječnoj strukturi ukupnih troškova animalne proizvodnje svih farmi (17.033 KM), troškovi nabavke životinja su učestvuju sa 5,4% (922 KM), kupljena stočna hrana 29,8% (5.076 KM), proizvedena stočna hrana 56,4% (9.614 KM) i ostali 8,3% (1.421 KM). U prosječnoj strukturi ukupnih troškova biljne proizvodnje svih farmi (19.880 KM), troškovi sjemenskog i sadnog materijala učestvuju sa 8,2% (1.631 KM), đubriva i poboljšivača zemljišta 19,5% (3.871 KM), sredstava za zaštitu biljaka 10,4% (2.075 KM) i ostalih 61,9% (12.303 KM). Ukupni troškovi kretali od 10.074 KM kod vrlo malih farmi do 929.537 KM kod vrlo velikih. Specifični troškovi animalne proizvodnje po UG bili su najveći kod srednje velikih farmi (1.477 KM/UG), zatim kod srednje malih (1.393 KM/UG), vrlo malih (1.161 KM/UG), malih (1.132 KM/UG) i velikih (931 KM/UG). Specifični troškovi biljne proizvodnje po ha KPP bili su najveći kod vrlo velikih farmi (69.557 KM/ha), a zatim slijede velike (11.136 KM/ha), vrlo male (1.937 KM/ha), srednje velike (1.633 KM/ha), te male (675 KM/ha) i srednje (669 KM/ha). Ukupni specifični troškovi su se kretali od 4.245 KM kod vrlo malih farmi do 626.009 KM kod vrlo velikih. Specifični troškovi animalne proizvodnje kretali su se od 813 KM kod vrlo malih farmi do 61.753 KM kod velikih, a specifični troškovi biljne proizvodnje od 3.432 KM kod vrlo malih do 626.009 KM kod vrlo velikih. Specifičnih troškova šumarstva nije bilo. Režijski troškovi su se kretali od 2.336 KM kod vrlo malih farmi do 152.719 KM kod vrlo velikih s tim da su bili veći kod srednje velikih (24.772 KM) u odnosu na velike (22.415 KM). Troškovi amortizacije su se kretali od 2.366 KM kod vrlo malih farmi do 34.239 KM kod vrlo velikih, a troškovi vanjskih faktora od 1.137 KM kod vrlo malih do 116.570 kod vrlo velikih.

U strukturi ukupnih troškova animalne proizvodnje kod malih farmi proizvedena stočna hrana učestvuje sa 82,3%, kupljena stočna hrana 15,4% i ostali specifični troškovi 2,3%, kod malih proizvedena stočna hrana učestvuje sa 58,2%, kupljena 31,3%, ostali 8,0% i kupovina životinja 2,5%, kod srednje malih proizvedena hrana učestvuje sa 56,7%, kupljena 31,8%, ostali 10,4% i kupovina životinja 1,2%, kod srednje velikih proizvedena hrana učestvuje sa 63,0%, kupovina životinja, 18,3%, kupljena hrana 12,1% i ostali 6,6%, te kod velikih proizvedena hrana učestvuje sa 44,9%, kupljena 41,4%, kupovina životinja 8,1% i ostali 5,6%. U strukturi ukupnih troškova biljne proizvodnje kod malih farmi đubriva i poboljšivači zemljišta učestvuju sa 38,7%, ostali specifični troškovi 23,2%, sjemenski i sadni materijal 20,9% i zaštitna sredstva 17,2%, kod malih đubriva i poboljšivači učestvuju sa 30,3%, ostali 37,2%, zaštitna sredstva 18,4% i sjemena i sadnice 14,1%, kod srednje malih đubriva i poboljšivači učestvuju sa 32,8%, ostali 39,8%, zaštitna sredstva 16,0% i sjemena i sadnice 11,3%, kod srednje velikih ostali učestvuju sa 38,9%, đubriva i poboljšivači 32,7%, zaštitna sredstva 15,0% i sjemena i sadnice 13,4%, kod velikih ostali učestvuju sa 81,1%, đubriva i poboljšivači

7,9%, zaštitna sredstva 5,6% i sjemena i sadnice 5,4%, te kod vrlo velikih (jedna farma) ostali učestvuju sa 98,3%, zaštitna sredstva 1,0% i đubriva i poboljšivači 0,7%.

Struktura tekućih i investicionih podsticaja koje su farme prosječno ostvarile u biljnoj i animalnoj proizvodnji po klasama ekonomske veličine data je u tabeli 5.

Tabela 5. Iznosi ostvarenih podsticaja farmi

Table 5. Level of farm subsidies

Simbol	Pokazatelj <i>Indicator</i>	Sve farme	Vrlo male	Male	Srednje male	Srednje velike	Velike	Vrlo velike
			2.000 - < 8.000 €	8.000 - < 25.000	25.000 - < 50.000	50.000 - < 100.000	100.000 - < 500.000	500.000 i > €
SE605	Ukupno tekući podsticaji <i>Total current subsidies</i>	3.274	410	1.299	4.210	10.952	5.572	0
SE615	Tekući pod. u AP <i>Current subsidies in animal production</i>	2.416	380	1.086	3.292	6.021	5.572	0
SE610	Tekući podsticaji u BP <i>Current subsidies in crop production</i>	858	30	214	918	4.931	0	0
SE405	Investicioni podsticaji <i>Investment subsidies</i>	627	0	0	1.002	1.312	4.083	0

Iz podataka u tabeli se može vidjeti da su ukupni podsticaji proizvodnji prosječno iznosili 3.274 KM po fami, od čega na biljnu proizvodnju otpada 858 KM, a na animalnu 2.416 KM. Najveći iznos tekućih podsticaja u animalnoj proizvodnji ostvarile srednje velike farme (6.021 KM), zatim velike (5.572 KM), srednje male (3.292 KM), male (1.086 KM) i vrlo male (380 KM), a u biljnoj proizvodnji srednje velike (4.931 KM), zatim srednje male (918 KM), male (214 KM) i vrlo male (30 KM). Vrlo velike farme (jedna farma) nisu imale tekućih podsticaja, dok velike nisu imale podsticaje u biljnoj proizvodnji. Najveći iznos investicionih podsticaja ostvarile su velike farme (4.083 KM), a zatim srednje velike (1.312 KM) i srednje male (1.002 KM). Farme ostalih ekonomskih veličina nisu imale investicionih podsticaja.

Finansijski pokazatelji poslovanja farmi: ukupnog pokriva varijabilnih troškova (TSGM), bruto dodane vrijednosti farme (GFI), neto dodane vrijednosti farme (FNVA) i dohotka porodične farme (FFI), zatim neto dodane vrijednost farme po godišnjoj jedinici ukupnog rada (FNVA/AWU) i dohotka farme po godišnjoj jedinici pridičnog rada (FFI/FWU), te ekonomičnosti poslovanja (E) farmi prema po klasama ekonomske veličine dati su u tabeli 6.

Tabela 6. Finansijski pokazatelji farmi

Table 6. Farm financial indicators

Simbol	Pokazatelj <i>Indicator</i>	Sve farme	Vrlo male	Male	Srednje male	Srednje velike	Velike	Vrlo velike
			2.000 - < 8.000 €	8.000 - < 25.000	25.000 - < 50.000	50.000 - < 100.000	100.000 - < 500.000	500.000 i > €
SE400	Ukupno pokriva varijabilnih troškova (TSGM) <i>Total Standard Gross Margin (TSGM)</i>	40.778	6.126	16.315	37.892	83.930	201.091	578.570
SE410	Bruto dodana vrijednost farme (GFI) <i>Gross Farm Income (GFI)</i>	31.999	3.760	12.237	30.515	59.159	178.676	425.851

SE415	Neto dodana vrijednost farme (FNVA) <i>Farm Net Value Added (FNVA)</i>	24.682	1.434	7.488	22.626	44.987	159.945	391.612
SE420	Dohodak porodične farme (FFI) <i>Family Farm Income (FFI)</i>	16.712	297	3.440	14.598	30.341	132.113	275.042
SE425	FNVA po godišnjoj jedinici rada (AWU) <i>FNVA / Annual Work Unit (AWU)</i>	13.097	3.696	5.185	11.616	15.197	36.768	33.927
SE430	FFI po godišnjoj jedinici porodičnog rada (FWU) <i>FFI / Family Work Unit (FWU)</i>	15.043	963	3.207	12.114	21.703	105.300	275.042
SE132	Ekonomičnost (bez podsticaja) <i>Cost-effectiveness (without subsidies)</i>	1,21	0,99	1,07	1,16	1,15	1,50	1,30
	Ekonomičnost (sa podsticajima) <i>Cost-effectiveness (with subsidies)</i>	1,27	1,03	1,12	1,25	1,26	1,54	1,30

Iz podataka u tabeli se može vidjeti da ukupno pokriva varijabilnih troškova (TSGM) (SE400), koje predstavlja razliku između ukupnog prihoda (SE131+SE605) i ukupnih specifičnih troškova (SE281), za sve farme prosječno iznosi 40.778 KM po farmi. Bruto dodana vrijednost farme (GFI) (SE410), koja predstavlja razliku između ukupnog prihoda (SE131+SE605) i međufazne potrošnje (SE275), za sve farme prosječno iznosi 31.999 KM po farmi. Neto dodana vrijednost farme (FNVA) (SE415), koja predstavlja razliku između GFI (SE410) i amortizacije (SE360), za sve farme prosječno iznosi 24.682 KM po farmi. Dohodak porodične farme (FFI) (SE420), koji predstavlja razliku između FNVA (SE415), na koju se dodaje iznos investicionih podsticaja (SE405), i vanjskih faktora (SE365), za sve farme prosječno iznosi 16.712 KM. TSGM farmi kretao od 6.126 KM kod vrlo malih do 578.570 KM kod vrlo velikih, GFI od 3.760 KM do 425.851 KM, FNVA od 1.434 KM do 391.612 KM i FFI od 297 KM do 275.042 KM. FNVA po AWU svih farmi prosječno iznosi 13.097 KM/AWU, a FFI po FWU 15.043 KM/FWU. Pokazatelj FNVA po AWU imao najveću vrijednost kod velikih farmi (36.768 KM/AWU), zatim kod vrlo velikih (33.927 KM/AWU), dok se kod ostalih klasa se kretao od 15.197 KM/AWU kod srednje velikih do do 3.696 KM/AWU kod vrlo malih. Pokazatelj FFI po FWU imao je daleko najveću vrijednost kod vrlo velikih farmi (275.042 KM/FWU). Razlog tome je što je u ovoj klasi zastupljena samo jedna farma koja je pravno lice, te ima vrlo mali udio neplaćenog rada u odnosu na svoju veličinu. Zatim slijede velike farme sa vrlo visokom vrijednosti ovog pokazatelja (105.300 KM/FWU) u odnosu na ostale klase, kod kojih su se kretale od 21.703 KM/FWU kod srednje velikih do 963 KM/FWU kod vrlo malih farmi. Koeficijent ekonomičnosti (E) svih farmi je prosječno 1,21 bez podsticaja i 1,27 sa podsticajima. Ekonomičnost ukupnog poslovanja farmi bez podsticaja najveća je bila kod velikih farmi (1,50), zatim kod vrlo velikih (1,30). Slijede srednje male farme (1,16), srednje velike (1,15) i male (1,07), dok je kod vrlo malih poslovanje bez podsticaja bilo neekonomično (0,99). Ekonomičnost sa podsticajima najveća je kod velikih farmi (1,50), zatim kod vrlo velikih (1,30), srednje velikih (1,26), srednje malih (1,25), malih (1,12) i malih (1,03).

ZAKLJUČAK

Evropske integracije zahtijevaju usvajanje modela Zajedničke agrarne politike u poljoprivrednom sektoru, koji je bitno drugačiji i složeniji u konceptualnom, administrativnom i finansijskom pogledu. Implementacija CAP-a podrazumijeva uspostavljanje integrisanog i usklađenog informacionog sistema u sklopu kojeg je neophodno kontinuirano prikupljanje, obrada i diseminacija poljoprivrednih statističkih podataka te praćenje poslovanja farmi prema metodologiji Mreže računovodstvenih podataka farmi. FADN je utemeljen 1965. godine od strane šest zemalja osnivača Evropske ekonomske zajednice i predstavlja instrument CAP-a. Zadatak FADN-a je sistematsko praćenje i utvrđivanje proizvodnih, ekonomskih i finansijskih pokazatelja farmi, koje se bazira na prikupljanju knjigovodstvenih podataka iz reprezentativnog uzorka farmi grupisanih prema tipu proizvodnje, ekonomskoj veličini i regionalnoj pripadnosti. Farme u FADN uzorak odabiru se u skladu sa selekcijskim planom, koji mora obezbijediti njegovu reprezentativnost. Za svaku farmu u uzorku prikupljaju se podaci za oko 1.000 varijabli, čijom se obradom utvrđuju standardni rezultati koji obuhvataju proizvodne, ekonomske i finansijske pokazatelje. Standardni rezultati predstavljaju skup izračunatih statističkih podataka koji detaljno opisuju ekonomski položaj poljoprivrednih proizvođača po različitim grupama. U ovom istraživanju, primjenom FADN metodologije na uzorku od 143 farme u poljoprivrednom sektoru BiH za računovodstvenu 2011. godinu utvrđeni su pokazatelji koji su omogućili sagledavanje proizvodnih, ekonomskih i finansijskih rezultata poslovanja farmi u BiH s obzirom na njihovu ekonomsku veličinu. Najveći broj farmi u uzorku pripada klasi malih farmi, 67 (46,9%) i srednje malih, 48 (33,6%). Srednje velikih farmi je 13 (9,1%), vrlo malih osam (5,6%), velikih šest (4,2%), dok su vrlo velike zastupljene samo s jednom farmom (0,7%). Rezultati istraživanja jasno pokazuju da je u BiH moguće uspješno primijeniti FADN metodologiju u svrhu praćenja poslovanja farmi po klasama ekonomske veličine i vođenja agrarne politike, što je ključna pretpostavka uspostavljanja FADN sistema u BiH. Uspostavljenje FADN sistema je složen i dugotrajan proces koji se se može realizirati samo kontinuiranim godišnjim pilot FADN istraživanjima, koja bi se organizovala i koordinirala na nivou BiH i postepeno usklađivala sa potrebama CAP-a.

LITERATURA

- Barkaszi, L., Keszthelyi, S., Csatóri, Eszter, Pesti, C. (2009): FADN Accountancy Framework and Costs Definitions. Farm Accountancy Cost Estimation and Policy Analysis of European Agriculture (FACEPA), Swedish University of Agricultural Sciences, Uppsala.
- Cesaro, L., Marongiu, Sonia, Arfini, F., Donati, Michele, Giacinta Capelli, Maria (2008): Cost of production. Definition and Concept. Farm Accountancy Cost Estimation and Policy Analysis of European Agriculture (FACEPA), Swedish University of Agricultural Sciences, Uppsala.

- Csajbók, I. (2009): Analysis of the Accounting System of the Farm Accountancy Data Network. 4th Aspects and Visions of Applied Economics and Informatics, Department of Finance and Accountancy of Faculty of Agricultural Economics and Rural Development, University of Debrecen, Debrecin, pp. 646-651.
- Doluschitz, R., Morath, C., Gjoševski, D., Georgiev, N., Martinovska-Stojčeska, A. (2008): Informacioni menadžment. Poljoprivreda Zapadnog Balkana i Evropske Integracije – Tempus Project IB_JEP-19027-2004, Fakultet za zemjodjelski nauki i hrana – Skoplje, Skoplje, pp. 62-65.
- European Commission, Community Committee for the Farm Accountancy Data Network (2009): Typology Handbook. Brisel.
- Falan, V., Bogučanin, H., Bajramović, S. Ognjenović, Dragana, Krilić, Alejna (2013): Efficiency of Farming, Fruit-Growing and Viticulture and Animal Production in the Federation of Bosnia and Herzegovina. The Journal of Ege University Faculty of Agriculture, Special Issue, Volume II. 23rd International Scientific-Experts Congress on Agriculture and Food Industry. Izmir, pp. 649-652.
- Figurek, Aleksandra, Harvilikova, Martina, Vukoje, V., Sližka, E. (2014): An Analysis of FADN System Functioning in the Czech Republic in the first Phase of its Establishment. Agroekonomika, Vol. 43, Br. 61-62, Poljoprivredni fakultet Novi Sad – Departman za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela, Novi Sad; pp. 64-71.
- Goraj, L., Mańko, S., Osuch, D., Bocian, Monika, Płonka, Renata (2013): 2011 Standard Results of Polish FADN agricultural holdings. Institute of Agricultural and Food Economics, National Research Institute, Agricultural Accountancy Department, Varšava.
- Goraj, L., Mańko, S., Osuch, D., Płonka, Renata (2011): Standard results of agricultural holdings based on Polish FADN data in 2009. Institute of Agricultural and Food Economics, National Research Institute, Agricultural Accountancy Department, Varšava.
- Njegovan, Z., Nastić, Lana (2011): Sistemi poslovne evidencije na porodičnim gazdinstvima i ruralni razvoj. Agroekonomika br. 51-52/2011, Časopis Departmana za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad; pp. 19-28.
- Rednak, M. (2010): The Standard Output (SO) coefficient calculation. IPA 2008 Multi-beneficiary statistical cooperation programme, Cologne.
- Volk, Tina (2004): Uticaj agrarne politike na razvoj poljoprivrede Slovenije u periodu tranzicije i uključenja u Evropsku uniju. Doktorska disertacija, Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd, pp. 38-40, 125-127.

FARM ANALYSIS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA USING FARM ACCOUNTANCY DATA NETWORK (FADN)

Summary

Establishment of the Farm Accountancy Data Network (FADN) in agricultural sector in Bosnia and Herzegovina is one of the institutional preconditions that must be fulfilled in the process of adjustment to the EU standards. Through the implementation of the standard FADN methodology, on a sample of 143 farms, grouped into six different groups according to the economic size, production, economic and financial indicators in 2011 were analysed. The following research methods were used, statistical, interviews, accounting, analytical, and calculation. The results of this research show that FADN methodology for monitoring of farm performances according to the economic size can successfully be applied in Bosnia and Herzegovina. Based on that, modern agricultural policy development can be achieved, which is the key characteristics of FADN implementation.

Key words: farm, economic size, FADN, output, costs, income